

Elements de comparació amb Catalunya¹

Alain-G. Gagnon

Quebec constitueix un exemple pertinent per Catalunya en tant que ja ha celebrat dos referèndums sobre el seu estatus polític al si de la federació canadenca i que segueix buscant el seu ple reconeixement en tant que nació. Per mitjà de l'anàlisi de quatre eixos principals –memòria i construcció nacional, els esdeveniments clau de la història de Catalunya i els de la història del Quebec i, finalment, el constitucionalisme– l'autor subratlla les semblances i diferències entre ambdós processos de construcció nacional.

INTRODUCCIÓ

Arran de la celebració del referèndum sobre el nou Estatut d'autonomia de Catalunya, cal fer referència a la necessitat que tenen les nacions de reconèixer-se d'acord amb els seus propis termes i de desenvolupar-se al seu propi ritme, tot i ser plenament conscients dels moviments tàctics i estratègics que executen entre bastidors –i de vegades de manera improvisada– els diversos actors polítics i socials implicats en aquest exercici de construcció identitària.

També convé subratllar les relacions amistoses que existeixen entre intel·lectuals catalans i quebequesos. Els reptes actuals –entre els quals destaca el reconeixement formal en tant que nació a les constitucions espanyola i canadenca– exigeixen per part dels portantveus respectius una solidaritat sense falles i una obligació de compromís sostingut per part de la societat civil.

Els reptes que aquestes dues nacions comparteixen expliquen en bona part perquè els politòlegs catalans i quebequesos són molt sovint convidats a Valònia, als País de Gal·les o a Escòcia per tal d'intercanviar punts de vista sobre la importància d'establir unes relacions justes entre l'Estat central i els estats-membres que conformen entitats estatals complexes (Bèlgica, Canadà, Regne Unit). Normalment, hi defensen la promoció del reconeixement territorial amb vistes a dotar la seva comunitat nacional d'una major capacitat d'acció i d'una major cohesió social, tot insistint en el ferm compromís dels seus representants amb la nació. Aquesta visió es desmarca de les polítiques dominants al si del Canadà i d'Espanya, és a dir de les polítiques basades en el principi de la no-territorialitat –tan ben expressat en la famosa fórmula del «café para todos»– aplicades a fi i efecte d'obstacu-

litzar les reivindicacions identitàries. Així, doncs, les seves reivindicacions s'articulen més aviat en termes d'equitat de tractament per oposició al tractament idèntic dels ciutadans propugnat pel nacionalisme d'Estat, homogeneïtat que d'altra banda afavoreix el grup nacional majoritari.

MEMÒRIA I CONSTRUCCIÓ NACIONAL

És fonamental disposar d'una aproximació sociològica i política ancorada en la història per tal d'escatir el naixement i l'evolució d'una nació, sigui acadiana, catalana, gallega o quebequesa. D'entrada, vull fer referència a Fernand Dumont, un pioner de la sociologia al Quebec, el qual –com és el cas de Salvador Giner per al cas català²– ha sabut definir els contorns i la pregonesa de l'ànima quebequesa.

«Com sobreviure sense invocar el passat, ja que una nació és abans que res una cultura que remet a una herència? Aquesta doble crida a l'esperança i a la memòria és una justificació. Atès que se'n derivarà, mitjançant el poder de l'escriptura, l'edificació d'una referència que situarà el poble en la Història.»³

Amb aquestes frases, Fernand Dumont resumeix els reptes als quals han de fer front les comunitats nacionals minoritàries que desitgen assolir el reconeixement i la seva afirmació. Per Dumont és imprescindible remuntar en el temps per copsar millor el significat del present. D'altra

banda, és això mateix el que havien entès els prohoms de la Renaixença portats pel seu alè romàntic. Aquells qui s'aplegaren al si d'aquest moviment contribuïren a implantar la llengua, a donar un sentit històric a la nació i a fer resplendir la cultura catalana.

La literatura no és sols l'expressió d'una cultura en ple procés de canvi sinó que també expressa la continuïtat d'un acte de naixement que es realitza dia rere dia, la qual cosa correspon, segons Benedict Anderson, a l'encarnació de la comunitat imaginada⁴. La literatura, doncs, és simultàniament un exercici de creació identitària i una manera de pensar, de veure i de projectar-se en el futur.

Així mateix, la comprensió del fenomen nacional passa per un millor (re)coneixement de les institucions, la qual cosa significa posar de relleu la importància del sistema educatiu, de l'Església, de la família, dels sindicats, dels partits polítics i dels moviments socials. Totes aquestes xarxes són portadores de potencialitats. Els processos propis a la socialització són molt importants en la construcció de la societat atès que donen sentit a la història i actuen com a elements estabilitzadors.

No es tracta tant d'idealitzar el passat com d'intentar situar-lo de la mera més objectiva possible en la trama històrica, amb els seus èxits i els seus fracassos. D'aquesta manera Quebec

La comprensió del fenomen nacional passa per un millor (re)coneixement de les institucions, la qual cosa significa posar de relleu la importància del sistema educatiu, de l'Església, de la família, dels sindicats, dels partits polítics i dels moviments socials

i Catalunya podran assumir millor el seu futur i projectar-s'hi, en la mesura que aquests dos Estats-regió hauran assumit plenament el seu passat. Assumir aquest passat també significa acceptar situar-se respecte de l'altre; és d'aquesta manera que serà possible la presa de consciència dels trets distintius de la comunitat política.

En la seva obra emblemàtica, *Genèse de la société québécoise*, Fernand Dumont també subratlla un altre element cabdal, que també és pertinent en el cas català, quan constata que la societat «s'estructura sobretot des de la base» (p. 219). L'autor indica justament que la societat quebequesa és una societat integrada des de baix per un gran conjunt de xarxes d'intercanvis socials.

Catalunya i Quebec evolucionen de manera diferent a la dels altres estats membres al si d'Espanya i del Canadà. Ja fa seixanta anys –tot i que això continua essent cert avui dia– l'historiador Pierre Vilar afirmava pel que fa al cas català que existia «una diferenciació creixent entre l'estructura social de la regió catalana i la de la majoria de la resta de la nació [espanyola].⁵» La societat civil hi exercia un paper central en el manteniment de la cohesió social i si no vaig errat aquesta situació perdura en l'actualitat. Aquesta mateixa situació caracteritza les relacions entre Quebec i el Canadà.

En definitiva, es tracta de dos tipus de societat on les persones són invitades a participar. Catalunya i Quebec són d'alguna manera uns Estats-regió⁶ o, per utilitzar l'encertada descripció del meu col·lega Simon Langlois, unes «societats globals⁷» que posseeixen unes sòlides estructures socials, unes cultures diferenciades. Unes institucions polítiques particulars i unes bases territorials clarament identificables. Tot això contribueix a fer d'aquestes nacions unes societats d'acollida úniques a Espanya i al Canadà.

Tot i els abusos que han patit les nacions històriques per part de la nació espanyola, aquesta és precisament la que va ser considerada com a únic dipositari de la sobirania

ELS ESDEVENIMENTS CLAU DE LA HISTÒRIA DE CATALUNYA

En la història dels pobles, hi ha moments històrics que es converteixen en claus interpretatives que ens permeten copsar-ne les transformacions econòmiques, socials i polítiques.

D'entrada, cal subratllar la pervivència dels comtats catalans a fins la instauració de la dinastia dels Borbons al 1715. Aquests comtats van dirigir les empreses comercials i polítiques de la regió des del segle XII fins al segle XV. «(...) els comtats catalans tenien una forma de constitució que limitava els poders del 'sobirà' abans que existís la famosa *Magna Carta* anglesa⁸.» L'existència d'aquests comtats és molt més important del que habitualment es considera en la construcció de la identitat catalana contemporània.

La implantació sota el règim borbònic dels decrets anomenats de Nova Planta va comportar la castellanització de la funció pública a la Corona d'Aragó i va incitar els catalans a girar-se cap a la societat civil. Fins aquell moment Catalunya mai no s'havia dotat d'un Estat fort ja que sota la monarquia dels Habsburg, les regions no-castellanes eren bàsicament territoris autònoms.

L'arribada dels Borbons també comportaria l'eliminació de les institucions catalanes i l'abandonament dels estatuts medievals que afavorien la noblesa regional.

L'ascens social dels catalans es va produir, per consegüent, per mitjà del dinamisme d'una burgesia industrial pròpiament catalana, principalment en el sector tèxtil, entre d'altres. Val a dir que els Borbons també tingueren la seva part en el desenvolupament econòmic de Catalunya, ja que contribuïren a donar accés als mercats castellans i de tot l'imperi⁹.

Els catalans no tingueren gaire accés a la funció pública i a l'exèrcit. Cap a finals del segle XVIII, «la meitat dels funcionaris d'Aragó eren castellans, [arribant al] 60% a Catalunya...».¹⁰ Així mateix, al si dels successius governs espanyols, «[e]ntre 1833 i 1902, sobre 900 ministres, només 25 van

ser catalans (2,7% del total quan Catalunya representava més del 10% de la població espanyola). (...) entre aquesta data [1902] i 1914, no hi haurà cap ministre català.»¹¹

L'exclusió de la qual foren víctimes els catalans al si de les institucions centrals els va portar a mobilitzar-se a nivell provincial. La creació de les províncies va ser conseqüència de la Constitució de 1812, adoptada a Cadis i que d'alguna manera posava fi a l'existència dels antics regnes medievals. L'objectiu dels pares de la Constitució era de «reduir els elements diferenciadors, harmonitzar, i uniformitzar»¹².

El nombre de províncies variarà d'un període a l'altre, però sempre s'utilitzaran amb la mateixa finalitat: impedir la mobilització de les comunitats al si dels antics regnes històrics. La creació i el nou disseny de les províncies responien, doncs, a un projecte purament centralitzador de tal manera que els seus representants eren, de fet, uns enllaços indispensables del govern central. Aquesta voluntat de centralització es va expressar de diferents maneres: mitjançant l'intent de crear una oficina estadística centralitzada, la imposició de la pesseta com a unitat monetària al 1868 o l'establiment del primer Codi civil espanyol de 1889.

Al 1888, els representants catalans demanen al rei d'establir una assemblea legislativa autònoma per debatre qüestions d'interès per a la regió i de reconèixer el català com a llengua oficial. També es crearen diversos grups de pressió, entre els quals la Unió catalana (1892), partits polítics com la Lliga regionalista (1901) i la coalició Solidaritat catalana (1907), els quals can fer de la qüestió catalana la seva principal reivindicació. Solidaritat catalana va guanyar tots els escons a les quatre províncies catalanes a les eleccions de 1907. Alguns anys més tard, al 1913, les quatre províncies catalanes es fusionaren al si de la Mancomunitat de Catalunya. Aquesta experiència es va acabar l'abril de 1925 després del cop d'estat que Miguel Primo de Rivera havia donat dos anys abans. Aquesta experiència contribuí d'una banda a acostar els diferents bàndols polítics catalans per mitjà de polítiques comunes en l'àmbit de l'ensenyament, de l'economia i de l'aprenentatge de la llengua i, de l'altra, a crear uns forts vincles de solidaritat entre totes les forces republicanes arreu d'Espanya. Així es va arribar a la II República espanyola de 1931-1936 durant la qual els catalans assumiren més decididament el seu lideratge polític. És en aquell

L'Acte de Québec va confirmar el seu caràcter diferenciat al si del vast Imperi britànic; de fet, era la primera vegada que l'Imperi britànic acceptava ratificar una constitució per a una de les seves colònies

moment que Catalunya recupera la seva autonomia amb el restabliment de la Generalitat (1931-1938), autonomia de curta durada atès que el general Franco hi va posar fi per decret l'abril de 1938 quan Espanya encara estava immersa en plena guerra civil. Les llibertats civils foren suspeses, les lleis aprovades per la Generalitat anul·lades, i l'ús oficial i públic del català fou prohibit per decret el 16 de febrer de 1939.

A Catalunya, la noció de centralisme està estretament lligada a la dictadura i a la imposició d'un nacionalisme majoritari mentre que l'autonomia correspon a un període de llibertats individuals i col·lectives. Cal subratllar que amb vistes a iniciar la nova era democràtica a Espanya el rei Joan Carles va decidir pronunciar a Catalunya el seu primer discurs oficial com a cap de l'Estat¹³ i ho va fer parcialment en català. Aquest gest va ser altament simbòlic i ple de significació per dues raons principals: d'una banda marcava l'inici de la reconciliació de les nacions al si d'una Espanya plural i, de l'altra, contribuïa al reconeixement d'una cultura i d'una nació històricament constituïda. Es tractava, doncs, del començament de l'Estat de les autonomies que donaria a Espanya el seu caràcter plurinacional. La Generalitat fou restablerta l'any 1977 a canvi que el seu president, Josep Tarradellas, reconegués la monarquia.

Posteriorment, les forces polítiques espanyoles –tant de dretes com d'esquerres– van fer tot el possible per diluir el sentit d'aquesta nova Espanya fundada sobre les comunitats històriques, mirant de convèncer les regions de fer el més ràpidament possible ús de l'article 137 de la Constitució¹⁴. L'objectiu de la maniobra era clar: convertir totes les comunitats autònomes en actors intercanviables des del punt de vista polític i eliminar d'aquesta manera els seus trets distintius i diferenciadors.

Això no obstant, és sorprenent constatar que tot i els abusos que han patit les nacions històriques per part de la nació espanyola, sigui «finalment la nació espanyola la que va ser considerada com a únic dipositari de la sobirania i, per tant, com el fonament del nou ordre constitucional».¹⁵

Es tracta de la primera constitució canadenca els principis de la qual també han de ser respectats pels actors polítics d'avui

ELS ESDEVENIMENTS CLAU DE LA HISTÒRIA DEL QUEBEC

¿Quines són les principals claus interpretatives per comprendre el Quebec contemporani? Com en el cas de Catalunya, no podem fer abstracció del passat, de les rivalitats entre els diferents protagonistes, de les diferents tradicions polítiques que s'han anat imposant al llarg de les lluites polítiques passades.

Pel que fa al Quebec, la Conquesta anglesa de 1759 per als uns o la seva cessió per part de França a Anglaterra mitjançant el Tratat de París (1763) per als altres constitueixen un primer element identitari. Fins i tot si la interpretació d'aquests esdeveniments no és ni de lluny objecte de consens, aporta no obstant això uns punts de referència que indiquen la impressió d'una desfeita amarga entre els Primers canadencs (que s'anirien autodefinint com a quebequesos a princi-

pi dels anys seixantes del segle xx) ou d'un abandonament desconcertant que venia a empobrir la imatge que els quebequesos tenen del seu passat. No es tracta, doncs, d'un mite construït sobre un regne autònom com és el cas a Catalunya sinó més aviat sobre una desfeta humiliant i l'abandonament per part de la pàtria d'origen.

Derrotats per la Conquesta, els canadencs passarien a dependre a partir d'aquell moment de la Corona britànica. Naturalment, això tindria conseqüències importants pel que fa als sentiments dels canadencs tant cap a l'antiga mare-pàtria, França –que els havia abandonat a canvi de conservar colònies considerades més rendibles a les Antilles– com cap al conqueridor, l'Imperi britànic, que els havia vençut i convertit en una colònia anglesa. Es va imposar el renegament de la fe catòlica i l'acceptació de la *common law* tot i que a la pràctica els canadencs continuaren regint-se per les lleis civils franceses, instaurant així *de facto* un sistema jurídic dual¹⁶.

Els tres grans principis del pacte constitucional canadenc són la continuïtat, el reconeixement mutu i el consentiment

El segon moment-clau de la construcció nacional quebequesa és la promulgació de l'*Acte de Québec* al juny de 1774, en el moment on les colònies americanes es mostren cada vegada més descontentes respecte de la metròpoli britànica i volen emancipar-se'n. Vist això, les autoritats angleses exigiren als canadencs un jurament de fidelitat a la Corona britànica, la qual cosa va permetre als canadencs tenir accés als càrrecs i funcions públics, tot i que a la pràctica en una proporció molt minoritària. Amb la ratificació de l'*Acte de Québec*, es va restablir la llibertat de religió, es va acceptar l'ús del francès i es va reconfirmar el sistema senyorial¹⁷. Al mateix temps, es va autoritzar oficialment la cohabitació del dret civil francès amb el dret criminal britànic, la qual cosa va contribuir a establir les bases necessàries per fer del Quebec una societat diferenciada.

Així, doncs, l'*Acte de Québec* va confirmar el seu caràcter diferenciatiu al si del vast Imperi britànic; de fet, era la primera vegada que l'Imperi britànic acceptava ratificar una constitució per a una de les seves colònies¹⁸, atès que es tractava més d'afirmar un dret més que no pas de negar-lo. Les generacions següents pogueren, per consegüent, actualitzar les seves reivindicacions en funció de les condicions històriques i polítiques, la majoria de les vegades desfavorables als quebequesos minoritaris dins del conjunt del Canadà.

El significat de l'*Acte*, però, no fa la unanimitat dels especialistes en ciències socials. Alguns l'han criticat molt durament, titllant-lo d'estatut imperial abusiu mentre que d'altres hi ha vist un gest les potencialitats del qual per al Quebec no han estat suficientment estudiades. Tot i que insuficient des de molts punts de vista, l'*Acte de Québec* constitueix un punt de partida fonamental a partir del qual va ser possible per als quebequesos d'avui trobar-hi la font institucional de les seves reivindicacions nacionals i establir la legitimitat de les seves reivindicacions nacionalitàries. Dit d'altra manera, es tracta de la primera constitució canadenca els principis de la qual també han de ser respectats pels actors polítics d'avui a no ser, evidentment, que el Quebec decideixi de no continuar acceptant-ne els principis bàsics.

En definitiva, l'*Acte de Québec* ha tingut el mateix paper que la proclamació reial de 1873 per a les Primeres nacions atès que aporta fonaments jurídics de primer ordre a les reivindicacions

històriques del Quebec. Legitimant els antics costums, les tradicions i un règim jurídic específic, l'*Acte de Québec* constitueix un punt de referència excepcional per als quebequesos, situant els grans principis del constitucionalisme al cor mateix de les negociacions constitucionals al Canadà, els quals van ser represos quan es va signar l'Acta de l'Amèrica del Nord britànica al 1867 i quan es va ratificar la Constitució de 1982, en aquest cas contra la voluntat de l'Assemblea nacional del Quebec.

El tercer moment clau en el procés de contrucció nacional del Quebec és la signatura del pacte confederal de 1867. El govern del Quebec, en el transcurs de les seves intervencions davant de la Comissió Rowell-Sirois (1937-1940) creada el 1937 a fi i efecte de revisar el repartiment de poders entre els membres constituents de la federació i el govern central, va establir –després de recordar que la constitució signada el 1867 constitueix un pacte– que:

«(...) el 1867, un cert nombre d'Estats –anomenats províncies– autònoms i sobirans sota l'ègida de la Corona britànica, havent decidit agrupar-se plegats, van acordar formar una federació i van descartar deliberadament el sistema d'unió legislativa perquè aquest sistema, amb la centralització de poders que comporta, no oferia cap garantia a les minories. Per tal de donar naixement a aquesta federació, les províncies van consentir cedir a l'entitat federativa una part dels seus poders però també van conservar, a banda dels poders legislatius no cedits, la seva entitat política, per la qual cosa van continuar essent, en l'esfera que els hi és pròpia, Estats sobirans. (...) la Confederació és un pacte voluntàriament consentit i que només pot ser modificat amb el consentiment de tots.»¹⁹

Aquesta presa de posició per part dels representants del govern del Quebec comporta que els comissionats encarregats de fer recomanacions sobre el funcionament de la federació canadenca hagin de tenir en compte que l'Estat central no pot obviar els principis constitutius que estan a l'origen del pacte constitucional. Aquests grans principis són la continuïtat, el reconeixement mutu i el consentiment. Tot i que algunes vegades el govern central els va posar en perill entre 1867 i 1982, ara que s'acaba el primer ordre constitucional canadenc, aquests principis continuen considerant-se com elements centrals de l'esperit federal del país.

L'establiment d'un nou ordre constitucional l'any 1982 va constituir un atac directe contra l'aplicació dels tres principis bàsics del constitucionalisme al Canadà i va provocar una onada expansiva que va afectar tota la classe política així com va generar un ampli moviment de mobilització al Quebec al llarg de les darreres dues dècades. Això va comportar nombroses negociacions constitucionals, si bé totes van fracassar degut a l'arribada al Parlament Ottawa l'any 1990 del Bloc quebequès –una formació política independentista–, a la celebració d'un segon referèndum l'any 1995 sobre la qüestió de la sobirania, a la mobilització a favor d'una ciutadania pròpiament quebequesa i a la remuntada dels nacionalistes quebequesos en els sondatges.

L'establiment d'un nou ordre constitucional l'any 1982 va constituir un atac directe contra l'aplicació dels tres principis bàsics del constitucionalisme al Canadà

Ignorant els compromisos històrics i els tres grans principis bàsics del constitucionalisme (continuitat, reconeixement mutu i consentiment), el govern central i les nou províncies anglòfones van posar fi al primer ordre constitucional canadenc (1867-1982), i es van oposar a les demandes expressades per unanimitat per tots els partits polítics amb representació parlamentària a l'Assemblea nacional del Quebec.

És irònic constatar com la reforma constitucional canadenc endegada a principis dels anys seixantes per tal de respondre a les necessitats del Quebec s'ha dut a terme en contra de la nació quebequesa i sense tenir en compte les seves demandes de reconeixement. La imposició d'un nou ordre constitucional l'any 1982 va suposar una ruptura amb la continuïtat històrica i va aparcar la visió dualista com a element definidor de la federació canadenc²⁰.

CONSTITUCIONALISME CANADENC: CONTINUÏTAT, CONSENTIMENT I RECONeixEMENT MUTU

L'existència de les nacions catalana i quebequesa és anterior a la creació dels Estats espanyol i canadenc, però malgrat això, Espanya i Canadà continuen tenir dificultats a l'hora de reconèixer i donar suport a l'expressió de la seva plena personalitat política i constitucional.

Com ja hem vist, Espanya –tal com la coneixem avui dia– és el resultat d'un procés d'agregació més que no pas de fusió d'un conjunt de regnes cristians a l'Edat Mitjana. La incorporació d'aquests regnes es va fer de tal manera que cadascun d'ells va poder, al llarg dels segles XVI i XVII, conservar les seves institucions i continuar desenvolupant el seu propi registre de decisions judicials. Després de la Guerra de Successió que acabà amb els decrets de Felip V, els Borbons aboliren els governs dels antics regnes d'Aragó, Catalunya, València i Balears, tot eliminant algunes característiques del dret civil i especificitats fiscals. En canvi Navarra i el País Basc pogueren conservar fins al segle XIX les seves responsabilitats administratives i fiscals (és a dir els seus furs).

És irònic constatar com la reforma constitucional canadenc endegada a principis dels anys seixantes per tal de respondre a les necessitats del Quebec s'ha dut a terme en contra de la nació quebequesa

Més recentment, la repressió del règim franquista ha contribuït a reforçar la identitat catalana en lloc de dissoldre-la atès que les forces de la dreta moderada, del centre i d'esquerres van fer

front comú contra la dictadura. Totes les famílies ideològiques (excepte la dreta extrema de l'època) es van sumar al projecte d'afirmació nacional. Albert Balcells precisa a *El nacionalismo catalan*, que el Partit radical d'Alejandro Lerroux, la influència del qual va ser important entre els obrers de la regió de Barcelona, va ser hostil a les reivindicacions catalanes²¹. Quant al moviment anarco-sindicalista, aquest es va mostrar més aviat indiferent a les demandes catalanes²².

Al llarg dels últims anys, l'Espanya dels antics regnes i regions ha tornat a aparèixer i nombroses són les veus que han denunciat el nacionalisme espanyol. En darrer terme, la democràcia a Espanya correspon a la instauració de les comunitats autònomes, tot i que resulta

sorprenent que, malgrat les nombroses exaccions comeses pel nacionalisme espanyol, fos precisament la nació espanyola qui va ser investida l'any 1978 com a únic depositari de la sobirania popular. Amb tot, cal esmentar que la nova nació espanyola és constituïda en l'actualitat per un conjunt format per diverses nacionalitats, per un conjunt de nacions al si d'un Estat en vies de federalització²³.

En el cas del Quebec, els principals actors polítics desitgen posar fi a tota una estructura de dominació mitjançant el restabliment dels principis del constitucionalisme. La història, la memòria i la identitat han d'estar al servei de la classe política i fer per manera que les institucions reflecteixin adequadament els fonaments sobre el qual s'ha construït el país.

En un text que sens dubte marcarà tota una època, el filòsof canadenc James Tully estableix que, actualment, el Quebec no és lliure al si de la federació canadenc per almenys tres motius. En primer lloc, perquè es poden introduir canvis constitucionals en el funcionament de la federació sense que sigui necessari el seu consentiment. En segon lloc, al mateix temps que Quebec es defineix com a nació, sembla que sigui impossible concretar a la pràctica el seu reconeixement, atès que això exigeix el consentiment de tots els altres estats-membres de la federació i de les institucions centrals. Dit d'altra manera, els canvis institucionals estan bloquejats. Finalment, la fórmula actual per dur a terme esmenes constitucionals és incompatible amb el principi mateix d'autodeterminació del Quebec.

Però les societats plurinacionals, com Canadà i Espanya, només seran veritablement democràtiques «si les regles constitucionals que regeixen l'associació entre les diferents nacions s'obren a la contestació i a les esmenes²⁴». Això també val per la legitimitat d'aquests Estats-nació. Els objectius que es volen assolir no són tant l'afirmació i el reconeixement identitari sinó l'aplicació per a les nacions fundadores de les «regles constitucionals del reconeixement mutu²⁵». Aquesta recerca de reconeixement mutu, de continuïtat històrica i de consentiment roman al cor de qualsevol debat polític i és impossible esquivar-lo.

Les lluites polítiques i els debats constitucionals que han tingut lloc aquests darrers anys al Canadà i a Espanya són expressions d'una gran autenticitat. Tots «aquests combats per al reconeixement també són activitats d'afirmació d'un mateix». ²⁶ Ja sigui la Declaració de Barcelona de 1998 on els partits nacionalistes catalans, gallecs i bascos reclamaven el reconeixement formal de les seves nacions al si d'Espanya o el gran consens dels partits catalans al voltant del reconeixement de la nació catalana a la Constitució espanyola, aquestes activitats són expressions d'afirmació per excel·lència. De la mateixa manera, diria que els referèndums de 1980, 1992 i 1995 al Quebec també constitueixen uns moments cabdals per a la democràcia deliberativa.

Aquests debats ens porten a anar més enllà d'allò que Neil MacCormick anomena «la unitat ideològica de l'Estat sobirà²⁷». És en la mesura que aixequem acta de la no-neutralitat de l'Estat anomenat nacional i de la presència d'altres formes de legitimitat que podrem imaginar altres vies d'acomodació democràtica, altres maneres de reconciliar passat i present, tot fent memòria.

La història, la memòria i la identitat han d'estar al servei de la classe política i fer per manera que les institucions reflecteixin adequadament els fonaments sobre el qual s'ha construït el país

Les lluites polítiques i els debats constitucionals que han tingut lloc aquests darrers anys al Canadà i a Espanya són expressions d'una gran autenticitat

Com ho expressa Dimitrios Karmis, a *Québec: État et société*, «defensar una concepció de la identitat nacional pretesament neutra des del punt de vista cultural, és defensar una concepció

monista de la identitat nacional que afavoreix el grup cultural i lingüístic majoritari²⁸.» En el cas canadenc i espanyol, cal que sigui reconeguda la presència i la legitimitat de diferents *demoi*.

No m'aventuraré més en l'anàlisi de la situació espanyola, però pel que fa al cas canadenc, l'actual atzucac constitucional radica en el text més recent de refundació del país, és a dir la Constitució de 1982. I, si com ho recordava James Tully una constitució ha de ser entesa «com una forma d'activitat, un diàleg intercultural en el qual els ciutadans sobirans i culturalment diversos de les societats contemporànies negocien, gradualment, acords sobre les seves formes d'associació, de conformitat amb les tres convencions de reconeixement mutu, consentiment i continuïtat cultural²⁹», llavors la Constitució canadenca actual no satisfà les expectatives atès que trenca amb les tradicions constitucionals.

CONCLUSIÓ

Catalans i quebequesos són conscients de tenir una identitat pròpia, plural i diferenciada, que –com ja hem esmentat– és anterior a la creació dels estats espanyol i canadenc. La memòria i la història constitueixen materials fonamentals tant per la construcció de la identitat com per l'afirmació nacional, atès que donen un sentit a les reivindicacions comunitàries nacionals.

Els discursos sobre la nació, especialment a Occident, es basen en els valors heredats de les Llums franceses: llibertat, tolerància, igualtat, separació de poders (Rousseau, Montesquieu). Però també cal tenir en compte l'herència rebuda de les Llums escoceses (Adam Smith, Adam Ferguson, David Hume). Des de diversos punts de vista, Catalunya i el Quebec s'ha anat apropant amb el temps als valors associats a les Llums escoceses. En aquests dos Estats-regió s'hi defensa la llibertat d'expressió, la llibertat de comerç, la llibertat cultural, la llibertat de religió, l'autonomia dels sistemes jurídics. Potser podem veure-hi una tendència que Adam Ferguson havia subratllat i que s'aplica particularment bé als escocesos, als catalans i als quebequesos. Es tracta de la idea segons la qual els homes tenen una tendència innata a estar en desacord i que la vida en societat condueix a les més grans passions i a les més grans tensions. Aquests dos moviments de les Llums, però, concorden a afirmar que cal posar fi a l'absolutisme sota qualsevol de les seves formes.

Els projectes nacionals català i quebequesos fonamenten la seva legitimitat en el fet de compartir unes institucions comunes, la defensa dels valors democràtics i liberals, la construcció d'una història compartida, la promoció d'una rica cultura pública comuna, una llengua a la qual conviden els immigrants a apropiarse per tal d'integrar-se millor a la nació.

Quebec i Catalunya tenen molt en comú: són comunitats nacionals les històries respectives de les quals evoquen una recerca d'afirmació cultural i nacional tan persistent com justa. És una

llarga història que dóna a les reivindicacions polítiques tota la legitimitat necessària per a les demandes de reconeixement com a nacions plenament constituïdes i les impulsa a projectar-se com a comunitats nacionals la inspiració de les quals emana del liberalisme comunitari i processal.

Per a Ernest Renan la nació constitueix l'expressió d'una voluntat comuna, tot essent a la vegada el resultat d'un procés històric. L'objectiu anhelat es fonamenta en la inclusió dels ciutadans a un projecte comú.

Acabaré amb una cita del Consell de les comunitats culturals i de la immigració del Quebec: «Ser quebequès significa implicar-se en les decisions de la societat del Quebec³⁰». Ser català també significa prendre part activament en les decisions socials de la comunitat nacional al voltant d'una història comuna,³¹ d'una identitat plural i d'una llengua cada vegada més compartida. La llengua se situa així al cor del projecte polític i condueix a una aproximació tolerant i inclusiva de la nació.

En el cas canadenc i espanyol, cal que sigui reconeguda la presència i la legitimitat de diferents *demoi*.

NOTES

1. Aquest text va ser presentat a la Jornada «Catalunya-Quebec: història, memòria i identitat», organitzada pel Centre d'Estudis de Temes Contemporanis el 8 de juny de 2006.
2. Vegeu Salvador GINER (dir.) *La societat catalana*, Barcelona, Institut d'Estadística de Catalunya, 1998.
3. Fernand DUMONT, *Genèse de la société québécoise*, Montréal, Boréal, 1993, p. 236.
4. Benedict ANDERSON, *L'imaginaire national. Réflexions sur l'origine et l'essor du nationalisme*, Paris, La Découverte, 1996.
5. Pierre VILAR, *Histoire de l'Espagne*, Paris, Presses universitaires de France, 1947, 1ère édition, p. 70.
6. Alain-G. GAGNON, «Le Québec, entre l'État-nation et l'État-région», *Le Devoir*, 25 juillet 2000, p. A-7.
7. Simon LANGLOIS, «Le choc de deux sociétés globales», Louis BALTHAZAR, Guy LAFOREST, Vincent LEMIEUX (dir.) *Le Québec et la restructuration du Canada, 1980-1992*, Québec, Septentrion, 1991, pp. 95-108.
8. Joel BELLIVEAU, «Les bases plurielles des nationalismes périphériques: la cas de la Catalogne», *Canadian Review of Studies in Nationalism*, vol. 29, 2002, p.33.
9. Vegeu Pierre VILAR, *La Catalogne dans l'Espagne moderne*, Paris, Flammarion, 1977.
10. Raphaël CARRASCO, citat a Joel BELLIVEAU, «Les bases plurielles des nationalismes périphériques: la cas de la Catalogne», *Canadian Review of Studies in Nationalism*, vol. 29, 2002, p. 30.
11. Joel BELLIVEAU, «Les bases plurielles des nationalismes périphériques: la cas de la Catalogne», p.34.
12. Vegeu Jean-Louis GUERENA, «État et nation en Espagne au XIXe siècle», a FRANCISCO CAMPUZANO CARVAJAL (dir.) *De l'État libéral à l'État des autonomies (1876-1978)*, Montpellier, Publications Montpellier 3, 2001, p. 24.
13. Aquest discurs pronunciat el 16 de febrer de 1976 es pot trobar a Salvador SÁNCHEZ-TERÁN, *De Franco a la Generalitat*, Barcelona, Planeta, 1988, p. 49 i següents.
14. «L'Etat s'organitza territorialment en municipis, en províncies i en les comunitats autònomes que es constitueixin.»
15. Article 2 de la Constitució de 1978: «La Constitució es fonamenta en la indissoluble unitat de la Nació espanyola, pàtria comuna i indivisible de tots els espanyols, i reconeix i garanteix el dret a l'autonomia de les nacionalitats i de les regions que la integren i la solidaritat entre totes elles.»
16. Vegeu G. WYNN «Aux confins de l'empire 1760 –1840» a C. BROWN i Paul-André LINTEAU, (dir.), *Histoire généra-*

le du Canada, Montréal, Éditions du Boréal, 1990, p. 223.

17. Vegeu, per a un tractament més detallat, Alain-G. GAGNON i Luc TURGEON, «Managing Diversity in Eighteenth and Nineteenth Century Canada: Québec's Constitutional Development in Light of the Scottish Experience», *The Journal of Commonwealth and Comparative Politics*, vol. 41, n. 1, 2003, pp. 1-23.

18. Hilda NEATBY, *The Québec Act: Protest and Policy*, Scarborough, Prentice-Hall of Canada, 1972, p. 1.

19. Citat a Richard ARÈS, *La confédération: pacte ou loi?*, Montréal, Bellarmin, 1967, pp. 61-62.

20. Per a més detalls vegeu Alain-G. GAGNON, «Le dossier constitutionnel Québec-Canada» a *Québec: État et société*, tome 2, Montréal, Québec Amérique, 2003, p. 153.

21. Albert BALCELLS, *El nacionalismo catalan*, Madrid, Historia 16, 1991, p. 45 i següents

22. Xosé Manoel NUÑEZ SEIXAS, *Los nacionalismos en la España contemporánea* (Siglos XIX-XX), Barcelona, Hipòtesi, 1999, p. 54 i següents.

23. Luis MORENO, *The Federalization of Spain*, Londres, Frank Cass Publishers, 2001; Ferran REQUEJO, *Multinational Federalism and Value Pluralism*, Londres, Routledge, 2005.

24. James TULLY, «Liberté et dévoilement dans les sociétés multinationales», *Globe. Revue internationale d'études québécoises*, vol. 2, n. 2, 1999, p. 16.

25. *Ibid.*, p. 15.

26. James TULLY, 1999, p. 14.

27. Neil MACCORMICK, citat a Geneviève NOOTENS, *Désenclaver la démocratie. De la Paix des huguenots à la Paix des Braves*, Montréal, Québec Amérique, Collection Débats, 2005, p. 52.

28. Dimitrios KARMIS, «Pluralisme et identité(s) nationale(s) dans le Québec contemporain», a Alain-G. GAGNON, (dir). *Québec: État et société*, p. 92

29. James TULLY, *Une étrange multiplicité. Le constitutionnalisme à une époque de diversité*, Québec, Les Presses de l'Université Laval/Presses de l'Université de Bordeaux, 1999, p. 29.

30. Gouvernement du Québec, Conseil des communautés culturelles et de l'immigration (actualment anomenat Conseil des relations interculturelles), «Culture publique commune et cohésion sociale: le 'contrat moral' d'intégration des immigrants dans un Québec francophone, démocratique et pluraliste», *Gérer la diversité dans un Québec francophone, démocratique et pluraliste. Principes de fond et de procédure pour guider la recherche d'accommodements raisonnables*, 1993, p. 11.

31. Vegeu els treballs de Michael Keating, entre d'altres: *Les défis du nationalisme moderne. Québec, Catalogne, Écosse*, Montréal, Les Presses de l'Université de Montréal, 1997.

Ser català també significa
prendre part activament
en les decisions socials
de la comunitat nacional
al voltant d'una història
comuna, d'una identitat
plural i d'una llengua
cada vegada més
compartida

Alain-G. Gagnon és directora del Centre de recherche interdisciplinaire sur la diversité au Québec (CRIDAQ) de la Universitat del Quebec a Mont-real.